Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti
Samarqand kampusi, 1-kurs magistranti:
Hamrayeva Nilufar Doniyor qizi

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA ONA TILI O‘QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH: ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’limda ona tilini o‘qitish metodikasini takomillashtirish, o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish va zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish masalalari yoritilgan. Ona tili ta’limining mazmuni, o‘quvchilarda tinglab tushunish, og‘zaki nutq, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini shakllantirish, grammatik bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash hamda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning metodik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega bo‘lib, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish va dars jarayoniga mos amaliy topshiriqlarni ishlab chiqish usullariga asoslanadi. Maqolada matn ustida ishlash, muammoli savollar, didaktik o‘yinlar, hamkorlikdagi ta’lim, differensial yondashuv va formativ baholash imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, ona tili darslarida so‘z boyligini oshirish, gap tuzish, matn yaratish va imloviy savodxonlikni rivojlantirishga doir metodik tavsiyalar berilgan. Taklif etilgan yondashuvlar boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik faoliyatini boyitish va ta’lim jarayonini o‘quvchi ehtiyojlariga mos tashkil etishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, ona tili, o‘qitish metodikasi, nutqiy kompetensiya, savodxonlik, pedagogik texnologiyalar, matn ustida ishlash, interfaol metodlar, formativ baholash.

Keywords: primary education, mother tongue, teaching methodology, language competence, literacy, pedagogical technologies, text-based learning, interactive methods, formative assessment.

Abstract

This article examines ways to improve mother tongue teaching methodology in primary education, develop pupils' language competence, and apply contemporary pedagogical approaches effectively. It analyses the methodological foundations of listening, speaking, reading, and writing, the integration of grammatical knowledge with practical language activities, and the development of independent thinking. The study is theoretical and methodological in nature and draws on literature review, comparative analysis, synthesis, and the design of practical classroom activities. Particular attention is given to text-based learning, problem-solving questions, educational games, collaborative learning, differentiated instruction, and formative assessment. The article also provides methodological recommendations for vocabulary development, sentence construction, text production, and spelling accuracy. The proposed approaches may support primary school teachers in enriching their instructional practice and organising learning in accordance with pupils' educational needs.

Kirish

Boshlang‘ich ta’lim shaxsning intellektual, ma’naviy va kommunikativ rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda o‘quvchilarda o‘qish, yozish, fikrni og‘zaki ifodalash, matn mazmunini tushunish va o‘z fikrini izchil bayon qilish kabi tayanch ko‘nikmalar shakllanadi. Mazkur ko‘nikmalar keyingi ta’lim bosqichlarida fanlarni o‘zlashtirish, axborotni tahlil qilish va mustaqil bilim olish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ona tili ta’limi boshlang‘ich sinflarda faqat grammatik qoidalarni o‘rgatish bilan cheklanmaydi. Uning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarda til birliklaridan maqsadga muvofiq foydalanish, nutq vaziyatini tushunish, o‘z fikrini aniq ifodalash va boshqalarning fikrini tinglab anglash qobiliyatini rivojlantirishdan iborat. Shu

sababli ona tili darslarida til bilimlari bilan nutqiy faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni ta’minlash alohida ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta’lim yondashuvlari o‘quvchini tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi subyekt sifatida emas, balki bilimni faol o‘zlashtiruvchi, savol beruvchi, kuzatuvchi va xulosa chiqaruvchi ishtirokchi sifatida qarashni nazarda tutadi. Bu jarayonda o‘qituvchining metodik mahorati, topshiriqlarni to‘g‘ri tanlashi, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olishi va ta’lim natijalarini muntazam kuzatib borishi muhimdir.

Vygotsky (1978) ta’lim jarayonida ijtimoiy o‘zaro ta’sir va pedagogik yordamning ahamiyatini ta’kidlaydi. Mazkur nazariy yondashuv boshlang‘ich sinfda juftlikda ishlash, suhbat, o‘zaro tushuntirish va o‘qituvchining bosqichma-bosqich ko‘magi orqali til ko‘nikmalarini rivojlantirishni metodik jihatdan asoslashga yordam beradi.

Shuningdek, o‘qish savodxonligini rivojlantirishda matnni tushunish, asosiy fikrni aniqlash, ma’lumotlarni taqqoslash va xulosa chiqarish muhim o‘rin tutadi. O‘quvchi matnni shunchaki ovoz chiqarib o‘qish bilan cheklanmasdan, uning mazmunini anglab, axborotni qayta ishlashi va o‘z munosabatini ifodalashi lozim.

Tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘qitish metodikasini takomillashtirishning nazariy asoslarini yoritish hamda o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasi va savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘qitishning metodik asoslarini tahlil qilish;

nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlarini aniqlash;

interfaol va zamonaviy pedagogik metodlarning imkoniyatlarini yoritish;

matn ustida ishlash, grammatik mashqlar va yozma topshiriqlarni uyg‘unlashtirish;

o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos baholash va teskari aloqa usullarini tavsiya etish.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqola nazariy-metodik tadqiqot shaklida tayyorlangan. Unda maxsus pedagogik eksperiment yoki statistik so‘rov natijalari keltirilmagan. Tadqiqotning metodologik asosini boshlang‘ich ta’lim, til o‘qitish metodikasi va o‘quvchilarning savodxonligini rivojlantirishga oid ilmiy adabiyotlarni o‘rganish tashkil etadi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanish nazarda tutiladi.

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish. Til o‘qitish, o‘qish savodxonligi, pedagogik yordam va o‘quvchilarning kommunikativ rivojlanishiga oid ilmiy qarashlar o‘rganiladi.

Qiyosiy tahlil. An’anaviy tushuntirish, matn asosida o‘qitish, didaktik o‘yinlar, hamkorlikdagi ta’lim va muammoli savollardan foydalanishning metodik xususiyatlari taqqoslanadi.

Metodik modellashtirish. Ona tili darslarida so‘z boyligini rivojlantirish, gap tuzish, matn yaratish va imloviy savodxonlikni shakllantirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar tizimi ishlab chiqiladi.

Umumlashtirish. Nazariy qarashlar va amaliy topshiriqlar asosida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun metodik tavsiyalar shakllantiriladi.

Ushbu metodlar maqolaning nazariy maqsadlariga mos keladi. Biroq muayyan metodning samaradorligi haqida miqdoriy xulosa chiqarish uchun real sinf sharoitida tajriba, kuzatish yoki diagnostik baholash o‘tkazish zarur.

Natijalar va muhokama

Boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘qitishning metodik asoslari

Ona tili o‘qitish metodikasi til haqidagi bilimlarni o‘rgatish, nutqiy faoliyatni rivojlantirish va o‘quvchilarning savodxonligini shakllantirishga qaratilgan usullar tizimidir. Boshlang‘ich sinflarda ushbu jarayon yosh xususiyatlari, mavjud bilimlar va o‘quvchilarning nutqiy rivojlanish darajasini hisobga olgan holda tashkil etilishi kerak.

Birinchi muhim tamoyil — **izchillik va uzviylik**. Yangi bilimlar avvalgi bilimlar bilan bog‘lanishi, mashqlar esa oddiydan murakkabga qarab tashkil etilishi

lozim. Masalan, o‘quvchi avval so‘zning ma’nosini tushunadi, keyin shu so‘z ishtirokida gap tuzadi va nihoyat, gaplardan foydalanib kichik matn yaratadi.

Ikkinchi tamoyil — **onglilik va faollik**. O‘quvchi qoidani yodlash bilan cheklanmasdan, uning qo‘llanishini tushunishi kerak. Masalan, bosh harf bilan yoziladigan so‘zlar mavzusida o‘quvchilarga shaxs ismlari va joy nomlari qatnashgan gaplar berilib, tegishli so‘zlarning yozilish sababi izohlatiladi.

Uchinchi tamoyil — **nutq va til bilimlarining birligi**. Grammatik qoidalar alohida yodlanadigan ma’lumot sifatida emas, balki gap tuzish, matnni tushunish va fikrni ifodalash jarayonida o‘rgatilishi maqsadga muvofiq. Bu yondashuv til bilimlarini amaliy nutq faoliyati bilan bog‘laydi.

To‘rtinchi tamoyil — **individual yondashuv**. O‘quvchilarning lug‘at boyligi, o‘qish tezligi, yozuv ko‘nikmasi va fikrni ifodalash imkoniyatlari turlicha bo‘lishi mumkin. Shu sababli o‘qituvchi topshiriqlarning murakkabligini va zarur yordam miqdorini moslashtirishi lozim.

Beshinchi tamoyil — **nazariya va amaliyot birligi**. O‘quvchilar o‘rgangan qoidalarni suhbat, hikoya tuzish, matn tahrirlash, xatolarni aniqlash va kundalik hayotga oid vaziyatlarni ifodalashda qo‘llashlari kerak.

Mazkur tamoyillar birgalikda qo‘llanganda ona tili ta’limi o‘quvchining faqat grammatik bilimlarini emas, balki kommunikativ qobiliyatlarini ham rivojlantirishga yo‘naltiriladi.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish yo‘nalishlari

Nutqiy kompetensiya til vositalaridan vaziyatga mos va mazmunli foydalanish qobiliyatini anglatadi. Boshlang‘ich ta’limda uni tinglab tushunish, og‘zaki nutq, o‘qish va yozish faoliyatlarini o‘zaro bog‘lash orqali rivojlantirish mumkin.

Tinglab tushunish. O‘quvchilar qisqa matn yoki hikoyani tinglab, uning mazmuniga oid savollarga javob beradilar, voqealar ketma-ketligini aniqlaydilar va asosiy fikrni ajratadilar.

Og‘zaki nutq. O‘quvchilar rasm asosida hikoya tuzish, voqeani qayta bayon qilish, savollarga to‘liq javob berish va o‘z fikrini asoslashga o‘rgatiladi.

O‘qish. Matnni ravon o‘qish bilan birga uning mazmunini tushunish, asosiy qahramonlarni aniqlash, muhim ma’lumotlarni topish va xulosa chiqarish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

Yozish. So‘z va gaplarni to‘g‘ri yozish, gaplarni mantiqiy bog‘lash, qisqa matn tuzish va yozilgan matnni qayta ko‘rib chiqish mashqlari bajariladi.

Masalan, o‘quvchilarga quyidagi matn beriladi:

Bahorda bog‘da gullar ochildi. Bolalar daraxt ko‘chatlarini ekdilar. Ular ko‘chatlarga suv quyib, atrofni tozaladilar.

Matn asosida quyidagi topshiriqlarni bajarish mumkin:

Matn qaysi fasl haqida?

Bolalar qanday ishlarni bajardilar?

Matnga mos sarlavha tanlang.

Matn mazmunini ikki yoki uchta gap bilan qayta bayon qiling.

Siz tabiatni asrash uchun nimalar qilishingiz mumkinligini yozing.

Bu topshiriqlar matnni tushunish, muhim ma’lumotlarni ajratish, og‘zaki fikr bildirish va mustaqil yozish faoliyatlarini birlashtiradi.

Matn ustida ishlash metodikasi

Matn ona tili ta’limining muhim didaktik vositalaridan biridir. Matn bilan ishlash orqali o‘quvchilar yangi so‘zlarni o‘rganadilar, gaplar o‘rtasidagi mazmuniy bog‘lanishni tushunadilar va fikrni izchil ifodalashga odatlanadilar.

Matn ustida ishlashni uch bosqichda tashkil etish mumkin.

Birinchi bosqich — matnni o‘qishdan oldingi faoliyat. O‘qituvchi mavzuga oid rasm, savol yoki kalit so‘zlar yordamida o‘quvchilarning avvalgi bilimlarini faollashtiradi. Masalan, “Tabiatni asrash” mavzusida daraxt, suv, tozalik va ekologiya so‘zlari muhokama qilinadi.

Ikkinchi bosqich — matnni o‘qish va tushunish. O‘quvchilar matnni o‘qiydilar, notanish so‘zlarning ma’nosini aniqlaydilar va asosiy fikrni belgilaydilar. Zarur hollarda matn qismlarga ajratilib, har bir qism mazmuni izohlanadi.

Uchinchi bosqich — matndan keyingi faoliyat. O‘quvchilar savollarga javob beradilar, matnga sarlavha tanlaydilar, voqealarni qayta bayon qiladilar yoki shu mavzuda mustaqil matn yozadilar.

Matn asosida grammatik topshiriqlar ham berish mumkin. Masalan, yuqoridagi matndan fe’llarni topish, otlarni ajratish, gaplarning bosh harf bilan boshlanishi va oxiriga tinish belgisi qo‘yilishini izohlash so‘raladi.

Bunday yondashuv grammatik qoidalarni mazmunli kontekstda o‘rgatish imkonini beradi. Shu bilan birga, matnning mazmuni o‘quvchilarning yoshi, lug‘at boyligi va o‘qish darajasiga mos bo‘lishi zarur.

Grammatik bilimlarni amaliy mashqlar orqali shakllantirish

Boshlang‘ich sinflarda grammatik bilimlar o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish bilan bog‘liq holda o‘rgatilishi kerak. Qoidalarni yodlash zarur bo‘lishi mumkin, biroq ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llash orqali mustahkamlash muhimdir.

Masalan, **gap va so‘z birikmasi** mavzusida o‘qituvchi quyidagi topshiriqni beradi:

chiroyli gul;

gul ochildi;

yashil daraxt;

bolalar o‘ynadi.

O‘quvchilardan so‘z birikmalarini va gaplarni ajratish so‘raladi. “Chiroyli gul” va “yashil daraxt” so‘z birikmalaridir. “Gul ochildi” va “bolalar o‘ynadi” esa mazmunan tugallangan fikrni bildiruvchi gaplardir.

Keyingi bosqichda o‘quvchilar so‘z birikmalaridan foydalanib gap tuzadilar. Masalan, “Chiroyli gul ochildi” yoki “Yashil daraxt hovlida o‘sadi” kabi gaplar tuziladi.

Ushbu faoliyat so‘zlarning o‘zaro bog‘lanishini anglash, grammatik tushunchalarni farqlash va mustaqil gap tuzish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Imloviy savodxonlikni shakllantirishda esa ko‘chirish, diktant, matnni tahrirlash va xatolarni izohlash kabi mashqlardan foydalanish mumkin. O‘quvchi xatoni faqat tuzatib qolmasdan, uning sababini tushuntirsa, qoida ongli ravishda mustahkamlanadi.

Interfaol metodlarning imkoniyatlari

Interfaol metodlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirish, hamkorlikda ishlash va o‘z fikrlarini ifodalash uchun qulay sharoit yaratadi. Ona tili darslarida ulardan maqsadli foydalanish o‘quv faoliyatini mazmunan boyitishi mumkin.

“Aqliy hujum” metodi. O‘qituvchi mavzuga oid savol beradi: “Kitob o‘qish insonga qanday foyda keltiradi?” O‘quvchilar o‘z fikrlarini bildiradilar, so‘ng javoblar umumlashtirilib, mantiqiy jihatdan guruhlanadi.

“Klaster” metodi. Markazga “Bahor” so‘zi yoziladi. O‘quvchilar unga aloqador so‘zlarni keltiradilar: gullar, yomg‘ir, quyosh, ko‘chat, iliq havo. Keyin ushbu so‘zlar yordamida gaplar yoki kichik matn tuziladi.

“Xatoni toping” metodi. O‘quvchilarga imloviy yoki grammatik xato mavjud bo‘lgan gaplar beriladi. Ular xatolarni aniqlaydilar va tegishli qoida asosida tuzatadilar.

Juftlikda ishlash. Bir o‘quvchi matn tuzadi, ikkinchisi esa undagi gaplarning mantiqiy bog‘lanishi, imlosi va tinish belgilarini tekshiradi. Keyin ular vazifalarni almashtiradilar.

Rolli o‘yin. O‘quvchilar kutubxonachi va kitobxon, xaridor va sotuvchi yoki yo‘lovchi va yo‘l ko‘rsatuvchi rollarida suhbat tuzadilar. Bu faoliyat muayyan nutq vaziyatida muloyim murojaat qilish, savol berish va javob qaytarish ko‘nikmalarini mashq qilishga yordam beradi.

Interfaol metodlar o‘quvchilarning faolligini ta’minlash uchun qo‘llanadi, ammo ular dars maqsadi bilan bevosita bog‘lanishi kerak. Har qanday o‘yin yoki

guruhli ish avtomatik ravishda yuqori o‘zlashtirishni kafolatlamaydi. Uning metodik qiymati o‘quvchi qanday bilim va ko‘nikmani egallashiga qarab belgilanadi.

Differensial yondashuv va individual ta’lim

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘qish tezligi, so‘z boyligi, matnni tushunish va yozma nutqni shakllantirish darajasi bilan farqlanadi. Shu sababli bir xil topshiriq barcha o‘quvchilar uchun bir xil qiyinchilik tug‘dirmasligi mumkin.

Differensial yondashuv topshiriqlarni o‘quvchilarning tayyorgarligi va ehtiyojlariga moslashtirishni nazarda tutadi.

Masalan, “Mening oilam” mavzusida quyidagi topshiriqlarni taklif etish mumkin.

Tayanch daraja: berilgan so‘zlardan foydalanib uchta sodda gap tuzish.

O‘rta daraja: oila a’zolari haqida beshta o‘zaro bog‘langan gap yozish.

Kengaytirilgan daraja: “Oilada o‘zaro yordamning ahamiyati” mavzusida kichik matn yaratish va o‘z fikrini misollar bilan asoslash.

Bunda topshiriqlarning mavzusi umumiy bo‘lib qoladi, ammo murakkablik darajasi va mustaqillik talabi o‘zgaradi.

O‘qituvchi zarur hollarda so‘zlar ro‘yxati, gap boshlanishi, rasm yoki savollar ko‘rinishidagi yordamni taqdim etishi mumkin. O‘quvchi ko‘nikmalarni egallagan sari ushbu yordam bosqichma-bosqich kamaytiriladi.

Individual yondashuvning maqsadi o‘quvchilarni qat’iy guruhlarga ajratish emas, balki har birining rivojlanishiga mos ta’limiy imkoniyat yaratishdir.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Raqamli ta’lim vositalari boshlang‘ich sinflarda matn, rasm, audioyozuv, interaktiv mashq va elektron topshiriqlardan foydalanish imkonini beradi. Ular ayniqsa tinglab tushunish, yangi so‘zlarni o‘zlashtirish va matn mazmunini muhokama qilish jarayonida foydali bo‘lishi mumkin.

Masalan, o‘qituvchi qisqa audiohikoyani eshittirib, o‘quvchilardan undagi qahramonlarni, voqea sodir bo‘lgan joyni va asosiy hodisani aniqlashni so‘raydi.

Keyin o‘quvchilar hikoyani og‘zaki qayta bayon qiladilar yoki uning mazmuniga mos uchta gap yozadilar.

Elektron topshiriqlar yordamida so‘zlarni guruhlash, gaplarni to‘g‘ri tartibga keltirish va imloviy xatolarni aniqlash mashqlarini tashkil etish mumkin. Biroq texnologiya o‘qituvchining metodik rahbarligi va o‘quvchining faol nutqiy mashqlarini almashtirmasligi lozim.

Raqamli vositalardan foydalanishda o‘quvchilarning yoshi, qurilmalardan foydalanish imkoniyati, xavfsizlik va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish talablariga e’tibor qaratish zarur.

Formativ baholash va teskari aloqa

Ona tili darslarida baholash o‘quvchining faqat yakuniy natijasini emas, balki bilimni egallash jarayonini ham hisobga olishi kerak. Formativ baholash dars davomida o‘quvchining qaysi ko‘nikmalarni egallagani va qaysi yo‘nalishda qo‘shimcha yordamga ehtiyoj sezayotganini aniqlashga yordam beradi.

O‘qituvchi quyidagi mezonlardan foydalanishi mumkin:

Matn mazmunini tushunish va asosiy fikrni aniqlash.

Savollarga mazmunan to‘g‘ri javob berish.

So‘z va grammatik shakllardan o‘rinli foydalanish.

Gaplarni mantiqiy ketma-ketlikda tuzish.

Imloviy qoidalarga rioya qilish.

Yozilgan matnni tekshirish va xatolarni tuzatish.

Masalan, o‘quvchi matn mazmunini to‘g‘ri tushunib, og‘zaki ravishda yaxshi bayon qilishi, lekin yozishda imloviy xatolarga yo‘l qo‘yishi mumkin. Bunday vaziyatda o‘qituvchi o‘quvchining barcha faoliyatini bitta umumiy baho bilan cheklamasdan, kuchli tomonlarini va rivojlantirilishi kerak bo‘lgan ko‘nikmalarni alohida ko‘rsatishi maqsadga muvofiq.

Samarali teskari aloqa aniq, tushunarli va keyingi harakatga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. Masalan, “Yaxshi ishlading” degan umumiy izoh o‘rniga “Matnning

asosiy fikrini to‘g‘ri topding, endi ikkinchi va uchinchi gap orasidagi bog‘lanishni yaxshilashga harakat qil” kabi tavsiya berish mumkin.

Bunday yondashuv o‘quvchiga o‘z natijasini tushunish va keyingi vazifani aniq belgilash imkonini beradi.

Ona tili darsini tashkil etishning metodik modeli

Yuqoridagi metodik yondashuvlar asosida ona tili darsini quyidagi ketma-ketlikda tashkil etish mumkin.

1-bosqich. Motivatsiya. Rasm, savol, qisqa hikoya yoki hayotiy vaziyat yordamida mavzuga qiziqish uyg‘otiladi.

2-bosqich. Avvalgi bilimlarni faollashtirish. O‘quvchilarning mavzuga oid so‘z boyligi, grammatik bilimlari va tajribasi aniqlanadi.

3-bosqich. Yangi material bilan ishlash. Matn, qoida, suhbat yoki namunaviy misol orqali yangi bilim tushuntiriladi.

4-bosqich. Yo‘naltirilgan mashq. O‘qituvchi bilan birgalikda gap tuzish, so‘zlarni guruhlash, matn mazmunini tahlil qilish yoki imloviy mashq bajariladi.

5-bosqich. Mustaqil faoliyat. O‘quvchilar individual yoki juftlikda topshiriqlarni bajaradilar. Zarur hollarda differensial yordam beriladi.

6-bosqich. Baholash va teskari aloqa. Natijalar oldindan belgilangan mezonlar asosida tekshiriladi, xatolar muhokama qilinadi va tuzatishlar kiritiladi.

7-bosqich. Umumlashtirish. O‘quvchilar darsda nimalarni o‘rganganlarini aytadilar va yangi bilimni boshqa nutqiy vaziyatda qo‘llashga harakat qiladilar.

Ushbu model barcha darslarda aynan bir xil qo‘llanishi shart bo‘lgan qolip emas. Dars maqsadi, mavzu, o‘quvchilarning tayyorgarligi va ajratilgan vaqtga qarab uning bosqichlari moslashtirilishi mumkin.

4. Metodik tavsiyalar

Boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘qitish metodikasini takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalar muhim hisoblanadi.

Birinchidan, dars maqsadlari aniq belgilanishi lozim. O‘quvchi dars yakunida qanday ko‘nikmaga ega bo‘lishi kerakligi oldindan aniqlansa, topshiriqlarni tanlash va natijalarni baholash osonlashadi.

Ikkinchidan, grammatik qoidalarni nutqiy faoliyat bilan bog‘lash zarur. So‘z turkumlari, gap tuzilishi va imlo qoidalarini matn o‘qish, gap tuzish va yozma bayon qilish orqali mustahkamlash mumkin.

Uchinchidan, o‘quvchilarning yoshiga mos, mazmunan boy va tushunarli matnlardan foydalanish tavsiya etiladi. Matnlar o‘quvchilarda fikrlash, savol berish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi kerak.

To‘rtinchidan, og‘zaki va yozma nutqni birgalikda rivojlantirish zarur. O‘quvchi avval fikrini og‘zaki ifodalab, keyin uni yozma shaklda bayon qilish orqali nutqiy ko‘nikmalarni mustahkamlashi mumkin.

Beshinchidan, interfaol metodlar darsning aniq maqsadiga mos tanlanishi lozim. Didaktik o‘yin, guruhli ish yoki muammoli savol o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash bilan birga, o‘zlashtirilishi kerak bo‘lgan bilimga xizmat qilishi zarur.

Oltinchidan, topshiriqlar murakkabligini o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirish kerak. Bu yondashuv qo‘shimcha yordamga muhtoj o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlash va yuqori tayyorgarlikka ega o‘quvchilarning imkoniyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Yettinchidan, baholashda faqat xatolarni ko‘rsatish bilan cheklanmaslik kerak. O‘quvchining muvaffaqiyatli bajargan jihatlari va keyingi rivojlanish yo‘nalishlari aniq izohlanishi lozim.

Sakkizinchidan, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish maqsadga muvofiq. Uyda kitob o‘qish, suhbatlashish, voqealarni qayta hikoya qilish va kichik yozma topshiriqlarni bajarish maktabdagi ta’limni qo‘llab-quvvatlashi mumkin.

Tadqiqotning cheklovlari va istiqbollari

Mazkur maqola nazariy-metodik tahlilga asoslanganligi sababli undagi tavsiyalar muayyan sinfda o‘tkazilgan tajriba natijalari sifatida talqin qilinmasligi

kerak. Taklif etilgan metodik modelning amaliy samaradorligini aniqlash uchun boshlang‘ich sinflarda kuzatish, diagnostik topshiriqlar va o‘quvchilarning yozma ishlarini tahlil qilish kabi tadqiqot usullaridan foydalanish mumkin.

Kelgusidagi tadqiqotlarda an’anaviy va interfaol metodlar qo‘llanilgan darslar natijalarini qiyoslash, o‘quvchilarning matnni tushunish va yozma nutq ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlarni o‘rganish hamda formativ baholashning imkoniyatlarini aniqlash istiqbolli yo‘nalishlar hisoblanadi.

Bunday tadqiqotlarda sinf darajasi, ishtirokchilar soni, baholash mezonlari, topshiriqlar mazmuni va ma’lumotlarni tahlil qilish usullari aniq bayon etilishi lozim. Bu metodik tavsiyalarni dalillarga asoslangan holda takomillashtirish imkonini beradi.

Xulosa

Boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘qitish metodikasini takomillashtirish o‘quvchilarning savodxonligi, nutqiy kompetensiyasi, mustaqil fikrlashi va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bevosita bog‘liq. Mazkur jarayonda grammatik bilimlarni amaliy nutq faoliyati bilan uyg‘unlashtirish, matn ustida izchil ishlash va o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish muhim metodik ahamiyat kasb etadi.

Maqolada tahlil qilingan yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, tushuntirish, namunaviy mashqlar, matn tahlili, didaktik o‘yinlar, hamkorlikdagi ta’lim va differensial topshiriqlar turli ta’limiy vazifalarni bajaradi. Ularni dars maqsadiga muvofiq tanlash o‘quvchilarning til bilimlarini ongli ravishda o‘zlashtirishiga va nutqiy faoliyatda qo‘llashiga ko‘maklashadi.

Matn asosida o‘qitish o‘quvchilarning o‘qib tushunish, asosiy fikrni ajratish, lug‘at boyligini kengaytirish va mustaqil matn yaratish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Grammatik qoidalarni amaliy mashqlar bilan bog‘lash esa ularning mazmunini chuqurroq anglash va yozma nutqda to‘g‘ri qo‘llashga yordam beradi.

Formativ baholash va mazmunli teskari aloqa o‘quvchilarning rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlash, xatolar sababini tushunish va ta’lim jarayonini moslashtirishda muhim o‘rin tutadi. Raqamli texnologiyalardan esa aniq didaktik maqsad asosida, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va xavfsizligini hisobga olgan holda foydalanish lozim.

Umuman olganda, boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘qitish sifatini oshirish yangi texnologiyalarni joriy etish bilangina cheklanmaydi. O‘qituvchining metodik mahorati, dars maqsadlarining aniqligi, til bilimlarining nutqiy faoliyat bilan bog‘lanishi va o‘quvchilarga beriladigan sifatli teskari aloqa ta’lim jarayonining muhim omillari hisoblanadi. Kelgusida ushbu yondashuvlarni amaliy tadqiqotlar orqali tekshirish va takomillashtirish boshlang‘ich ta’lim metodikasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bruner, J. S. (1960). *The Process of Education*. Harvard University Press.
2. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Macmillan.
3. Snow, C. E., Burns, M. S., & Griffin, P. (Eds.). (1998). *Preventing Reading Difficulties in Young Children*. National Academy Press. https://doi.org/10.17226/6023
4. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
5. Graham, S., McKeown, D., Kiuhara, S., & Harris, K. R. (2012). A meta-analysis of writing instruction for students in the elementary grades. *Journal of Educational Psychology, 104*(4), 879–896.https://doi.org/10.1037/a0029185
6. National Reading Panel. (2000). *Teaching Children to Read: An Evidence-Based Assessment of the Scientific Research Literature on Reading and Its Implications for Reading Instruction*. National Institute of Child Health and Human Development.

7. O‘zbekiston Respublikasi. (2020-yil 23-sentabr). *Ta’lim to‘g‘risida*gi Qonun, O‘RQ-637.